

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Иван Стоянов Стойчев, член на научно жури

относно: присъждане на образователна и научна степен “ДОКТОР” на **Калин Красимиров Томов**, редовен докторант, професионално направление 3.3 Политически науки (Европеистика - Икономически изследвания на ЕС) по представения дисертационен труд на тема: **“РАЗВИТИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ ВЪТРЕШЕН ПАЗАР НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ”**

Научен ръководител: проф. д-р Ингрид Шикова

Представеният дисертационен труд на тема **“РАЗВИТИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ ВЪТРЕШЕН ПАЗАР НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ”** от **Калин Красимиров Томов** е преминал процедурите, съответстващи на изискванията от ЗРАС - чл. 6 - 11. Със Заповед на Ректора на СУ „Климент Охридски“ (№ РД 38 – 513 / 19.07.2016 г.) и Протокол № от 25 юли 2016 г от заседанието на научното жури е определен съставът на научно жури, избрани са рецензенти и формалната процедура по публичната защита на дисертационния труд е изпълнена.

I. Обща оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Калин Томов е посветен на интересна и актуална тема, по която в съвременната теория и практика се работи активно през последните десетилетия. Той избира за обект на своето изследване процесите на развитие на единния вътрешен пазар на ЕС в контекста и на световните пазари и дигитална търговия и от друга страна политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар и неговите институции, които са отговорни за формулиране, провеждане и изпълнение на тази политика.

На вътрешния пазар на ЕС са посветени голям брой академични публикации, но дигитализацията е относително слабо изследвана в научната литература. Липсва точна научна рамка и унифицирани разбирания за сектора, общоприети дефиниции за дигитална търговия и свързаните с нея процеси. Данни, свързани с дигиталната търговия и обмена на данни са непълни и има съществени предизвикателства при осигуряването на сравнимост и

съпоставимост на данните за различни пазари.

Изследването на развитието на дигиталния вътрешен пазар има не само научна актуалност, но е и с приоритетно значение поради продължаващите преговори между държавите-членки на ЕС по отделните елементи на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Научният анализ на избраната тематика е осъществен на основата на български и чуждестранни литературни източници, проучване на нормативни документи и провеждане на дълбочинни интервюта на ниво представители на държавите-членки и на институциите, участващи в процеса на обсъждане на общата политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Свободното владение на английски език е позволило на докторанта да се позове и да използва вижданията на утвърдени автори в тази област и е изградил изследване на високо научно равнище като формулира свои заключения по дискуссионни въпроси за развитие на дигиталния вътрешен пазар. В библиографията са включени 203 използвани източника, от които 96 на български език и 107 на английски език. Литературните източници са използвани творчески, а позоваването на цитираните автори е коректно и добросъвестно. В работата си докторантът използва информация, която е систематизирал и обработил в множество таблици и фигури, част от които са авторски разработки.

Иновативността на изследването е базирано на:

1. Дисертацията обогатява изследванията на дигиталния вътрешен пазар на ЕС и обосновава необходимостта и важността от успешното провеждане на цялостната политика за неговото развитие.

2. Представени са в сравнителен и критичен план съществуващи фактори и пречки, които възпират развитието на дигиталния вътрешен пазар на ЕС в това число пазарна концентрация, изкуствено фрагментиране на пазара чрез технологични решения, както и изоставането в предлагането на единни следпродажбени услуги.

3. Съпоставени са основни етапи в развитието на политиките за дигиталния вътрешен пазар на примера на стратегически документи на ЕС в тази област. Изследвани са техните цели и предизвикателства при изпълнението на дейностите, предвидени в тях. Аргументирана е връзката с целите и мерките на други стратегии и политики на Европейски съюз и на национално ниво като политиката за подобряване на достъпа до инвестиционни капитали, политиката за изграждане на Съюз на капиталовите

пазари, европейската и национални политики за дигитализация на индустрията, политиката за развитие на дигитални умения и външно-търговката политика на ЕС.

4. Постигане на автора е емпиричното проучване на практически процедури за развитие на регулаторната рамка в областта на вътрешния и дигиталния вътрешен пазар. Тяхната цел е установяване на актуални политическите и институционални фактори, които оказват влияние върху приемането на ключови мерки, като част от политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

5. Части от изследването са представени от автора в пет статии (една от които е на английски език), преминали през процес на рецензиране и редакция и пет научни доклади на международни и национални научни конференции.

II. Оценка на структурата, съдържанието и изводите на дисертационния труд

Дисертационният труд е с общ обем от 376 стандартни машинописни страници, заедно с приложенията. Докторантът е разработил своето изследване в увод, четири глави, заключение и пет приложения.

В дисертационния труд са включени всички изисквани за такъв вид научни разработки – обект, предмет, цел и задачи, научноизследователска теза, методи на изследване. Те са дефинирани ясно и са логически свързани помежду си. Авторът систематизира своите научни въпроси и хипотези, извежда обобщения и заключения за съвременните тенденции в изследваната област.

Предмет на изследване на настоящия труд са отношенията между участниците на вътрешния пазар и напредъкът към дигитализация на обществените отношения и икономиката. Авторът насочва своето внимание към предизвикателствата пред развитието на дигиталния вътрешен пазар и сложните междуинституционални отношения.

В съответствие с предмета на изследването са формулирани целите и научните задачи на дисертационния труд за критично преосмисляне и анализ на основните тенденции за развитие на вътрешния пазар и на дигитализацията на вътрешния пазар в контекста на икономическите цикли, анализ на проявленията на досега провежданата политика и резултатите, които са постигнати и на тази основа авторът идентифицира общите и конкретни

предизвикателства и основни фактори пред бъдещите цели и мерки за изпълнение на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Дипломантът формулира изследователска теза, че политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар допринася за развитието на обществото и икономиката на съюза, но среща и редица предизвикателства, за да може политиката действително да доведе до залаганите общи очаквания - да осигури Европейският съюз да запази позицията си като световен лидер в дигиталната икономика, помагайки на европейските компании да растат в глобален мащаб (с.7)

С оглед решаването на тези задачи е структуриран и дисертационният труд като в логическа последователност се разработват концептуалната рамка на анализа, тенденциите в развитието на дигиталния вътрешен пазар, политиката на ЕС за неговото изграждане и развитие и обобщаване на специфичните предизвикателства при нейното прилагане.

В първа глава са изследвани теоретични модели и основните тенденции в развитие на вътрешния пазар и на дигитализацията на вътрешния пазар в контекста на тенденциите в глобалната икономика и на икономическите цикли. Доколкото дигитализацията на вътрешния пазар е процес и на иновации и въвеждане на нови технологии, се отчитат съществуващите научни теории за връзките между провежданите икономически политики и нивото на иновациите и резултатът от тяхното въздействие върху общото равнище на икономическа активност. Проучени са водещи академични издания и изследователи.

Във втора глава докторантът анализира общия икономически контекст за развитие на вътрешния пазар като основа за оценка ролята и процесите на развитието му в условията на дигитална среда. В рамките на анализа за развитие на отделните държави-членки се разглеждат данните за развитие на дигиталното общество и дигиталните пазари в частност, като изследването отдава специално внимание на напредъка на България за развитие на дигиталните технологии и изграждане на дигиталния вътрешен пазар на ЕС. Авторът е формулирал заключение, че България има потенциал за изпреварващо развитие, но основното предизвикателство остават инвестициите в дигитални умения и в научноизследователска и развойна дейност по отношение на информационните и комуникационни технологии.

В третата глава от дисертацията се разглежда целенасочената политика, провеждана от ЕС, за изграждане и развитие на дигитален вътрешен пазар на съюза. Анализът е насочен към процеса на разработване на политики и стратегически усилия за развитие на сектора в рамките на целия съюз.

Направен е критичен анализ на еволюцията на стратегията за развитие на единния цифров пазар на ЕС, предизвикателствата и възможни решения. Авторът предлага свое виждане за оценката на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Четвъртата глава на изследването се фокусира върху специфични за ЕС предизвикателства пред политиката за дигиталния вътрешен пазар, породени от политическия и институционален механизъм на ЕС. Въз основа на емпирично изследване са формулирани конкретни предизвикателства и са обобщени модели на поведение на отделните институции, които влияят върху инициативите в изпълнение на стратегиите за цифровия единен пазар. Според автора ползите и приносът на дигитализацията на вътрешния пазар за общественото и икономическо развитие на съюза не са безусловни и зависят от преодоляването на редица общи и специфични предизвикателства пред политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар. Те произтичат от институционалните, социално-икономическите, културните и историческите особености на европейския интеграционен проект

Конкретните резултати от проведеното изследване могат да бъдат обобщени както следва:

1. Изложението е структурирано логично като е намерен интересен мост между два клона на научното познание – развитието на единния вътрешен пазар и политиките на ЕС за насърчаване неговото дигитално измерение. Доказани са възможности за задълбочена и комплексна аналитико-оценъчна дейност, посветена на специализирана и сложна проблематика.

2. В контекста на критичния анализ на възгледите на различни изследователи за интеграцията авторът доразвива вижданията за връзките между структурните реформи, иновациите и икономическото развитие. Направени са обобщения за ролята на институциите в структурната промяна.

3. Авторът, обобщавайки основните тенденции в развитието на единния вътрешен пазар, формулира ключови приоритети и предизвикателства пред възникващия дигитален пазар на общността. Изведени са тенденции при развитието на дигиталното общество и в частност на дигиталния пазар. Приложен е инструментариум за количествени и качествен анализ на тези тенденции.

4. Положително следва да се оцени опитът на автора да представи развитието на дигиталния пазар през погледа на потребителите, защитата на техните права, влиянието на стратегиите и технологиите при трансграничните

покупки на потребителите.

5. Авторът е анализирал и посочил основни тенденции в развитието на електронната търговия чрез сравнения между основните страни-участници на дигиталния пазар. Обоснова необходимостта от провеждане на политики за регулиране на този сегмент, който нараства с изпреварващи темпове.

6. Направен е обхванен и компетентен анализ на възникването и еволюцията на политиките в областта на дигиталния вътрешен пазар. Интерес представлява сравнителният анализ на интересите на ключовите институции и постигнатият компромиси при регулирането на дигиталния търговия на вътрешния пазар.

7. Обобщенията в края на всяка глава и заключението отразяват основните изводи и препоръки от изложението. В заключението е представен синтез на основните обобщения, изводи и предложения с техните икономически и управленски аспекти. Посочени са аргументи за валидността на изведените изследователски хипотези.

8. Представеният труд е дело на автора. Използваната специализирана литература е интерпретирана от негови позиции на основата на практиката и опита в изследването в посочената област. Самият подход към изследването, структурата и изложението, както и прецизният научен апарат доказват личния принос на автора на дисертационния труд.

III. Научни приноси в дисертационния труд

Разработеният дисертационен труд от Калин Томов, представен за присъждане на научна степен "доктор", е оригинален и искам да подчертая следните научни приноси:

1. Резултатите от изследването доразвиват познанията в областта на реформите и публичните политики при развитие на пазарна интеграция, насърчаване на икономическия растеж и иновациите чрез въвеждане на дигитални технологични решения. Обобщени са предизвикателствата и предимствата от изграждане на дигитален вътрешен пазар. Докторантът допринася за обогатяване на научния задел на България в тази област.

2. На основата на сравнителен анализ са представени ключови характеристики на функциониране на вътрешния пазар и на дигиталната търговия в ЕС и други развити и развиващи се дигитални икономики. В този контекст е проследено и развитието на дигиталния пазар в България и е обосновавана връзката между напредъка на дигиталните технологии и

успешното включване във вътрешния пазар на ЕС.

3. Критичен анализ на основни стратегически документи, които бележат етапите в развитието на концепцията за дигиталния вътрешен пазар - Програмата в областта на цифровите технологии за Европа, Стратегията за цифров единен пазар и Стратегията за осъвременяване на единния пазар. Направени са обобщения за основните цели, рискове и предизвикателства при прилагането на отделните действия и са предложени бъдещи области на развитие на политиката за дигиталния вътрешен пазар.

4. Съпоставени са резултатите от приложението на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар на базата на цялостен преглед и оценка на вече въведените елементи и действия и постиганите ефекти.

5. Идентифицирани са институционални модели на поведение в процеса на подготовка и приемане на политики в ЕС, като и на системни политически предизвикателства и рискове при отделни актове на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

6. Авторът е представил изводи с практическа значимост относно предстоящи предизвикателства и възможни посоки на развитие на политиката за дигиталния вътрешен пазар на база на изследваните процеси и явления и при съпоставяне с процесите, потичащи и в референтни трети страни и региони. Резултатите от изследването представляват интерес за българския бизнес, държавни органи, които регулират неговата дейност, академичната общност и други заинтересовани страни.

Приемам формулираните научни приноси на докторанта, посочени в автореферата. Последният отразяват изследванията и постигнатите резултати от докторанта.

IV. Критични бележки и въпроси по представения дисертационен труд

Независимо от положителната оценка на проекта за дисертационен труд като цяло, могат да се направят и някои критични бележки. Отбелязването на по-важните от тях е необходимо както за точността, така и за пълнотата на извършвания анализ.

1. Твърде подробни са описанията на отделните нормативни документи и често пъти звучат самоцелно. За целите на дисертацията по-полезни ще бъдат сравнителни таблици за техния обхват, изводи за развитието политиките, виждания не само на институциите на ЕС, а и други заинтересовани страни.

2. Изводите за изоставане в развитието на сектора на услугите в

сравнение със стоковите доставки вероятно се дължи на ограничаването на обхвата на изследваните услуги. Например, разходите за реклама в социалните медии вече надхвърлят аналогичните разходи за реклама чрез телевизия и радио. За тези нови области на дигиталния пазар не са разработени общи стандарти и политики, а това са благодатни области за въдещи изследвания на докторанта.

3. Темата за рисковете на дигиталния вътрешен пазар е разгледана частично във връзка с конкретни политики като разплащания, например. Липсват проблеми на кибер сигурността, защитата на интелектуалната собственост. Актуален е проблемът за разработване на превантивни политики в тази област.

Бих искал да задам на докторанта следните въпроси:

1. Характеризирайте основните причини за неравномерното развитие на дигиталния пазар в отделните страни членки на ЕС (с. 327).
2. Каква е вашата оценка за ролята на институционалната система на Европейския съюз за развитието на дигиталния вътрешен пазар?

V. Заключение

В работата си докторантът демонстрира добро познаване на проблемите при развитие на дигиталния вътрешен пазар. С вещина и научен подход формулира проблемите. Изводите и предложенията в дисертационния труд представят докторанта като ерудиран изследовател с добра теоретична подготовка, с възможности за творчески обобщения.

Разработеният и представен за публична защита дисертационен труд на тема: “РАЗВИТИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ ВЪТРЕШЕН ПАЗАР НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ” от Калин Красимиров Томов за присъждане на образователно научната степен "доктор" е оригинален, иновативен и необходим за разработването на политики и тяхното прилагане в избраната област.

Като имам предвид достойнствата на проекта за дисертационен труд, актуалността и сложността на изследваните проблеми, необходимостта от търсене на ефективни решения за тях в практиката, доброто теоретично равнище на изследваните и анализирани проблеми, позволявам си да предложа на уважаемите членове на Научното жури да да присъдят образователната и научна степен "доктор" на Калин Красимиров Томов по специалност

“Европеистика - Икономически изследвания на ЕС“ в професионално направление 3.3 Политически науки.

19.09.2016 г.

Рецензент:

София

(доц. д-р И.Стойчев)